

Az orosházi parasztek rejtési tudománya

NAGY GYULA

Bevezetés

A rejtés az ember ősi ösztöne, de az állatvilágban is lépten-nyomon találkozunk vele. Az eldugott élelem sokszor életet jelentett. Ha veszély esetén a parasztek nem dugtak el élelmet, hiába termeltek, fölkapott az álluk. A nehéz idők megtanították őket arra, hogy a sajátjukból lopjanak. A rejtegetés a család legbensőbb ügye volt. Jóllehet, azok a körülmények már megszűntek, amelynek során a dugdosás életfontosságú volt, még ma sem szívesen beszélnek róla. Talán ez is hozzájárult ahhoz, hogy ez a téma még koránt sincs kimerítve. Egyesek szerint a rejtegetés tudománya apáról fiúra szállt, mások szerint az első világháború alatti *rekvirálások*, *föltárások* kényszerítették a parasztságot a dugdosásra. Ez a tudomány ettől kezdve már valóban apáról fiúra szállt.

I. A rejtegetés oka

A parasztek emlékezete leghamarabb a családjukban előforduló rejtegetés emlékeit érte el. A családon belüli dugdosás csak ott fordult elő, ahol a gazda, vagy a gazdaszony olyan szorosan *fokta gyöplűt*, hogy a fölött családtagoknak is „kunyeráni” (kérni) kellett a pénzt, vagy a legény italos, menyecskes, vagy költekező volt. A tanyavilágban legtöbbször a legények rejtegetéseikről beszéltek, de ritkán a lányok, asszonyok is eldugdostak egymástól. Előfordult, hogy a gyermekek csínytevései során is szerepelt az eldugás. A család a béres elől nem rejtett el semmit sem, legföljebb, ahol a béres is nagy dohányos volt, a gazda a leveles dohányját dugta el előle. A béres is ritkán dugott el valamit.

A paraszteknek meg volt a véleményük a családon belüli rejtegetésről: Nagy baj volt az, ha a családtagoknak egymástól dugdosni kellett valamit, de a legtöbb helyen volt az asszonynak, vagy az embernek egy kis dugott pénze. Az anyagi függetlenségüket igyekeztek ezzel némileg biztosítani. Egy Görbeszik-parti gazda a saját gyerekkori dugdosása során tanulta meg, hogy legjobb, ha a család tagjai „nyílt kártyákkal játszanak”, nem dugdosnak el semmit sem egymástól. Özvegy édesanyjának sok baja, kevés pénze volt. Nem kereste, hogy a fiának honnan van pénze, csak tőle ne kérjen. A legszükségesebbre mindig telt, de könyvekre nem. Ezért örletéskor búzát adott el a malomban s az árából könyvet vett. Ekkor elhatározta: „Ha majd a saját seggémön szarok (önálló leszek), akkor másképpen lesz. Rendszeresen följegyzem a napi bevételeket és a kiadásokat”. A mai napig minden este elszámolnak egymásnak. A 10 filléres különbségen sokáig eltopognak: „Égyezni köll, a fene étte volna még!” Nem dugnak el semmit sem egymás elől.

Az orosházi tanyavilágban *uradalom* nem volt, ezért a parasztok a szomszéd községekben fekvő uradalmakban folyó életről, az *urasági cselédek* dugdosásáról csak keveset tudnak. A betyárvilág alatti rejtegetésről is kevés adatot kaptunk.

A rejtegetés szükségességét és formáit, az elrejtendő értékek körét a változó körülmények szabták meg az évszázadok folyamán. Háború, veszedelem, rekvirálás, a lakosság nagy többségét érintő hatósági igénybevétel esetén az elrejtés tömeges méreteket öltött s abban is volt sok azonosság, mit rejtettek el. Békés körülmények között is szükség volt azonban az elrejtés tudományára személyes indítékok alapján. A cselédek a gazda elől, a gyerekek a szülei elől, a családtagok egymás elől rejtették el azokat a valóságos, vagy saját megítélésük szerinti értékeket, amelyeket személyesen akartak birtokolni. A rejtegetésnek a személyes formája az eltulajdonítás jegyeit viseli, mert az elkövető szándéka szerint olyan érték megszerzését jelenti, amelyeket „légális” úton nem tudott megszerezni, vagy nem akart érte áldozni. A nehéz időkben gyakorlatba került tömeges, kollektív elrejtés csak a tételes jog szerint számított bűnnek, a parasztember jogos és igazságos önvédelemnek tartotta.

Mint mondtuk, az első világháború tanította meg igazán a ma emlékező korban levő parasztokat az elrejtés tudományára. A hadseregnek nagymennyiségű élelem kellett, s az volt a levegőben: inkább a lakosság nélkülözzön, mint a katonaság. A fejadagot évi 220 kg búzában szabták meg. A nehéz testi munkát végző parasztoknak ez kevés volt, s ezért kénytelenek voltak a sajátjukból „lopni”. Kezdetben a cséplést nem ellenőrizték. A fejadagon és a vetőmagon kívül föltárt fölösleget hatósági áron kellett beszolgáltatni. Mivel sohasem volt elég a beszolgáltatott gabona és takarmány, ezért rekviráltak a betakarítás után. *Újkor* úgy tárták föl a készletet, hogy: „Gyusson is, maraggyon is.” Időközben, de különösen tavasszal is rákerült a sor, amikor már fogytán volt az élelem és takarmány. Ekkor már szigorúbban léptek föl: ami elvihető volt, az elvitték. „A paraszt majcsak kihúzza újig valahogy!” A tanyán lakó parasztok a föltárás megkezdését hamar megtudták, mert a tanyasort nem lehetett egyszerre lerohanni. Azok jártak rosszul, akiknél megkezdték, a többieknek maradt idejük az eldugáshoz. Az egyik paraszt tanyája majdnem 50 km-re feküdt Hódmezővásárhelyhez, ezért mire odaértek, mindent eltettek. Egy másik tanyájuk is volt a pusztaföldvári határban, s oda is vitték eldugni valót. De ezzel csak a dolgukat szaporították, mert amikor ott rekviráltak, akkor meg onnan kellett az eldugott dolgokat visszahurcolni. A visszaemlékezőket még utólag sem furdalta a lelkiismeret, mert amikor az asszonyok bementek a jegyzőhöz kenyérért, legelni küldte őket.

Az 1919. évi román megszállás alatt ismét rejtegetni kényszerültek. Saját bőrükön tapasztalták, hogy a kőbor katonák hogyan fosztották a tanyákat. Mondják, nem egy esetben csavargók bújtak az idegen mundérba, s annak leple alatt fosztogattak. De a reguláris katonák is gyakran meglátogatták a tanyákat. Egyesek szerint „a kukorica volt az Istenük”, leginkább azt keresték, de a jószágfélét: hízódisznót, hízólibát sem vetették meg. Mások szerint elsősorban a szénát, zabot vitték el. Ismét mások szerint „a pálinkára eskütek”. Egy gyulamezei ember erről így beszélt: Amikor a katonák járták a tanyákat, éjszaka mindig ugattak a kutyák: érezték az idegen szagot, *csahogtak*. Híre szaladt, hogy a katonák szeretik a pálinkát, s ahol találtak, onnan elvitték. Ők is főztek eperből pálinkát, méznádból pedig bort készítettek, ezért sietve elrejtették az italokat. A ruhákat nem rejtették el, de rá is fizettek: a kocsin mászkáló románok elvitték a legjobb ruháikat. Földúltak mindent, és a *sifonból* (szekrényből) kiválogatták azt, ami nekik tetszett. Ahol „olájbéres”, vagy román cselédlány szolgált, ott más volt a helyzet. Egy Görbeszik-parti tanyában is szolgált egy erdélyi cselédlány, ami egyrészt rossz volt, mert mindig ott voltak a

katonák: A közeli Kokovai-gyöpon 8—10 katona legeltette az összeszedett jószágot, s ebből egy-kettő mindig a lánynál ténfergett. Másrészt jó volt, mert tudott velük beszélni s a katonák nem forgattak föl semmit sem. A barátságos fogadtatás, s a megkínálás nagyon „jó vért szült”. Bónumban egy tanyában például éppen disznótoros ebéd mellett ült a család, amikor két román katona szénáért betoppant. Mindjárt az asztalhoz ültették őket. Csak kevés szénát raktak föl. A szomszédban barátságatlanul fogadták őket: úgy megrakták a kocsit, hogy sírva nézhettek utána. A tanyasorokban úgy védekeztek a fosztogatók ellen, hogy a férfiak minden éjjel őrseget adtak: fölváltva járták a tanyasort, *kezebeliekkel* fölfegyverkezve.

A *szűzdohányt* és a *feketén főzött pálinkát* békében-háborúban állandóan dugdosták a *fináncok* elől. Az emlékezés inkább a dohány elrejtésére talált adatokat. A *csomagzott* dohányt a *dohánytergovácoktól* szerezték be. Azokat nevezték így, akik a tilalom ellenére megvették az uradalmi feleskertészeknél a szűzdohányt. Zsákba csomagolták és tanyáról tanyára járva árulták. Ha a pénzügyőrök elkapták a dohányt elkobozták, s még le is csukták. Dohánycsempészeknek is hívták őket. Csak megbízható csempészeknél vettek dohányt, mert mindig voltak gyalázatos emberek, akik eladták a szűzdohányt és „beadták” a vevőket a pénzügyőröknek jó pénzért. A beadott helyeken mindent fölhánytak, még a kútban is megtalálták az eldugott dohányt. Éppen ezért jól kellett eldugni.

A második világháborúban a *front* átvonulása is rejtegetni készítette a parasztságot. Az 1950-es nehéz esztendőben megint rejtegethettek — ha ugyan volt mit rejtegetniök. Az 1952. év volt a legnehezebb, ezért azt *fekete esztendőnek* is emlegetik. Tavasszal a víz sok helyen megrongálta a gabonát, s ráadásul május 20-ról 21-re virradó éjszaka minden elfagyott, pedig kétségbeesetten füstöltek. Olyan kevés gabonát *takarítottak* be, hogy amikor októberben elvetették a búzát, sok helyen nem maradt kenyérnekvaló. Egyesek pedig csak *félmaggal* tudták bevetni a földjüket. Ráadásul akkor volt a legnagyobb a „badás”, a beszolgáltatás, csaknem minden padlást „lesöpörtek”. Egy Csárpateleki tanyában is nagyon kevés kukorica került a góréba. A gazda igyekezett segíteni magán: a javát vetőmagnak kiválogatta és eldugta, mert aki nem tett eleget a beszolgáltatásnak, annak a vetőmagját is elvitték, csak az arató- és cséplőmunkások keresztét hagyták meg. Csak jószágból lehetett pénzelni, de azt meg elnyelte az adó. A szóban forgó gazda abban az évben egy zsebkendőt sem tudott venni. Ismert olyan embert, aki nagykabátot vett magának, de az adóját nem rendezte. Erre aztán ráfizetett, mert lebontották az istállóját, s ami mozgatható volt, azt elvitték. Ezekben az években nemcsak az adóhátralékosoknál végeztek a végrehajtók „tisztá munkát”, hanem főleg ott, ahol eldugott ételmet, takarmányt találtak. A berendelt fogatokkal elvitték mindezeket. „Nem babra mēnt a játék!” emlékezik vissza.

II. Az elrejtés

Legfontosabb volt az élelmiszerek elrejtése. A búza rejtegetése nagyon változatos módon történt, legbiztosabb helye a földben volt. Egy Nagytatársánci paraszt a régiektől hallotta, hogy azelőtt *vermékbe* tartották a gabonát. Az első világháborúban ő is verembe dugta el gabonáját. Egy bújkáló holdvilágos éjszaka a tanyától kb. 200 méterre, a szántóföld egy partos részén 2×2 m alapterületű, és 3 m mély vermet ástak. A fenekét és az oldalát kideszkázták. A deszka és a föld közé tenyérszerű vastagságban szalmát nyomkodtak, ez fogta föl a nedvességet. Három fiókra rekesztették: búza, árpa és kukorica részére. A tanyafelőli oldalán lejárót készítettek. Nyomban megtöltötték, 50 mázsát is elnyelt. A vermet akácderékakkal és deszkákkal leföldték.

Erre szalma, majd 50—60 cm vastag föld került. Reggel a munkájuknak nyoma sem látszott, vígan szánthattak fölötte. Soha semmi baja sem esett benne a gabonának. Könnyen megtalálták a vermet. A tanya közelében állt egy magányos körtefa, ettől délre 150 lépésre volt a verem szája. Holdvilágnál bontották föl. A földöt fölvették és egy rövid létrán lementek. Vödörrel egy jó félzsáknyi gabonát mertek, ennyivel könnyebb volt följönni. Végeztével visszatették a földöt és hányták rá földet. A friss nyom sohasem tűnt föl: nem voltak *fitetős* szomszédai. Egy másik gazda mindig a gabonásveremre rakatta a szalmakazlat. Arra vigyázott, hogy a kazal el ne fogyjon a verem fölül. Cséplésre elfogyott, de mindig legalább egy kocsira való szalma takarta a vermet. Ezt a gazda csépléskor eligazította és arra rakatta az új kazlat. Rakás előtt félrehívta a *kazalrakót* és megmondta neki, hogy a kazal vége alatt verem van, azért úgy kezdje meg a kazlat, hogy a *szalmahordók* ne menjenek rá, nehogy a dobogástól észrevegyék, hogy a lábuk alatt verem van.

A második világháborúban egy Csárpateleki-dűlőben lakó parasztnak volt egy 100 literes boroshordója, melynek az egyik végét kiütötte. Aztán a kocsiszínben ásott egy gödröt, melynek fenekébe szalmát terített és a hordót üresen beleállította. A hordó oldalához is rakott szalmát. A szalmát és a földet rétegesen rakta, mégpedig úgy, hogy a szalmát mindig földdel szorította a hordó oldalához. A hordót teleöntötte búzával és *mángorlóval* jól összetömködté, majd papírral lefödté és a tetejét rátette. Szalmát terített rá és arra földet hányt. A végén ráhúzták a vetőgépet és „mindén fenét” dobtak oda. Mindezt nappal csinálták, mert fás volt a tanyájuk. Másutt, Monoron pedig a szérűskertben éjszaka egy nagy gödröt ástak. A fenekére ők is szalmát hintettek. Beleállították a bádog fürdőkádat s egy vashordót. A kádat búzával, a hordót árpával töltötték meg. A búza tetejére ruhákat terítettek s néhány fazék szilvalekvárt helyeztek. A vermet deszkával lerakták, szalmát terítettek rá, földdel befödték, végül a tetejét szalmatörmelékkel beszórták. Néha vályogkazlat raktak a tetejére. A rekvirálók sohasem gondoltak arra, hogy ott keressék. Amikor néhány hónap múlva felbontották, a lekvár nem volt penészes, pedig amelyek nem voltak elásva, megpenészedtek.

Egy mellékhelyiség elrekesztésével nyert rejtekhelyen is biztonságban volt a búza. Az első világháború alatt egy Szikháti tanyán cséplés előtt a kocsiszínt egy vékony vályogfallyal elrekesztették, de előtte egy nagy ládát állítottak bele. Az így nyert kis helyiséget lepadlásolták, a mennyezeten egy akkora nyílást hagytak, hogy egy ember átférjen rajta. A lejáratra egy deszkaföldöt helyeztek, és a falat kívül-belül besározták, s végül bemeszelték. A rejtekhelyen nem volt létra, mert a nyíláson leereszkedve a láda szélére álltak. Csépléskor a tartalék búzát ide dugták el, de ha cséplés előtt egy *ágyás* búzát *elrugattak*, az is ide került. A ládát kosárral töltötték meg, majd a végén a lejáró födelét lesározták. A kocsiszín külső részét pedig tyúkólnak használták, *ülőkét* és fészket raktak bele. A tyúkszarban nem szívesen topogtak a rekvirálók: benéztek és mentek tovább. A Vásárhelyi-pusztán a *Ficsér-lényán* (a Ficsér-dűlőn) egy tanyában a kémény a padlás szintjétől kezdve kitágult: *húsfüstölő* volt. Ezt vékony vályogfallyal „elröggették” és azt egy kis deszkaajtóval látták el. 3—4 zsák búza fért bele. A második világháborúban használták.

A ládában tárolt búza elrejtésének sokféle módja volt: Egy bónumi parasztnak volt egy használt, de jó állapotban levő ládája, amelyet a *szécskás* sarkába süllyesztett. Előtte egy használt *viaszkosvászonnal*, alkalmasint asztalterítővel terítették le, hogy fölfogja a nedvességet. A láda tetejét még kátránypapírral is lefödték. Máskor a gödör és a láda közét polyvával töltötték ki, majd földet hánytak rá és jól megtaposták. Végül nagyobb mennyiségű polyvát raktak rá. Mindezeket nappal is csinálhatták. Másutt pedig a kamrában egy gödröt ástak, és abba egy ládát tettek, s teleöntötték

búzával. Kb. 3 mázsa fért bele. A földbe süllyesztett láda fölé egy nagyobb ládát helyeztek, s abban is búzát tartottak. A föld felettiből a rekvirálók elvittek, de az alsó láda búza megmaradt. A búzával teli ládát sokszor az istállóban ásták el a lovak, tehének, első lábai alá. (Arra vigyáztak, hogy ne paripa-lovat állítsanak fölébe, mert az előre huggyozik.) Ismét másutt a búzásládát a *csutkatű-kazalba* rejtették el. A kazal fenekét megrakták. Közepébe állították az üres ládát, majd teleöntötték búzával. A tetejét rátették és a kazalt rakták tovább. A búzának ott biztos helye volt: a szuronyt nem is lehetett a kazalba döfni.

Elterjedt volt a búzát zsákokba szedve rejtegetni. Ha kevés pénzt kaptak a legények a szülőktől: megfúrták a *hombárt*. A búzát kosárba eresztették, majd zsákba öntötték és a lyukat csutával bedugták. A zsák búzát a kazal megkezdett végéhez fektették, s húztak rá egy kis szalmát. Az elszórt szemeket reggel a tyúkok fölették. Előfordult, hogy a legények az istálló *kerekjászuja*ba szalma alá, vagy a *szárkúpa* dugták a búzát. Amikor tiszta volt a levegő, elvitték és eladták. Az ilyen legényeket *hombárfúrónak* hívták. A gazda igyekezett védekezni: a hombárban elsímította a búza tetejét, szalmaszálakat szórt rá, hogy észrevegye, ha megeresztették a búzát. Ilyenkor a legény egy macskát vetett a búza tetejére és csak megfúrta a hombárt. A macska ugyanis össze-vissza kúszálta a szalmaszálakat, s így nem látszott meg a mesterkedés. Egy Aradi-útmenti embertől tudjuk, hogy az uradalomban csépléskor néhány zsák búzát „suvasztottak” a cséplőmunkások. Naponta egy-két zsák búzát fölvittek a *rudasszalmába* a kazalra, vagy a kazal mellett hulladék szalmával betakarták. A búzát még akkor este hazavitték. A béresgazda rendszerint tudta, de nem tette szóvá, sokszor a dohány, vagy a pálinka segített. Ha a paraszt a tanyában zsákba dugta el búzáját, foltos zsákokba szedte föl, s még erre is „kérésztétt vetétt”. A pockok, eger-ek össze-vissza fúrkáltak. A Görbeszik partján az első világháború alatt néhány zsák búzát a *polyvakazalba* rejtettek. Mivel nem volt *polyvásuk*, azért kazalba rakták a polyvát. A szélére szalmából gyűrtek, mert a gyűrt szalmacsomók fogták meg a polyvát. A tetejét szalmával jó vastagon *letetőzték*. Aztán először egy ajtónyi gyűrést használtak el, hogy a polyvához hozzáférjenek. Utána a nyílást berakták szárral. Mire a rekvirálók odaértek, fogyott a polyva és a tető alatt egy üreg keletkezett. Az üreg fölött nem szedték le a tető szalmáját, hanem néhány akácderékkel föltámasztották. A polyva közepetáján 2 zsák búzának való gödröt kapartak, s a zsákokat belehelyezték. A zsákok fölött a polyvát vasvillával megpiszkálták, s a polyva a zsákokra hullt. Míg a rekvirálás el nem múlt, nem nyúltak a polyvához, mert előre vittek be polyvát, és a töreket is etették. Azért szerették a búzát polyvába rejteni, mert ha az egér a zsákot kirágta, a búzaszemeket a polyvából ki lehet rostálni. Nem mindenhol fordítottak kellő gondot a néhány zsák búza elrejtésének. Igaz, hogy néhány esetben rá is fizettek. Az első világhégesben a Puszán, a Csajági-dűlőben is hol ide, hol oda rejtegettek néhány zsák búzát. Előfordult, hogy az istállóban, a széles jászol alatt szalma közé tették. Máskor a padláson, a csuta alá dugták. Ott azonban a rakvirálók botja megtalálta. Néha a *csutkakazal* megkezdett végéhez a földre szalmát terítettek, s néhány zsák búzát fektettek rá. A kazalból ráhúztak egy csomó csutkatövet mintha ledült volna.

Egy Göbolyhajtó-út mentén lakó paraszt így foglalta össze a kazalba rejtés szempontjait: Jó rejtekhely volt a szalma-, polyva-, és törekkazal, vagy a sok kévét tartalmazó nagyszárkúp. Ezek azért voltak alkalmasak a dugdosásra, mert szárazak voltak. Arra azonban vigyázni kellett, hogy szélesek legyenek, mert előfordult, hogy hegyes vaspálcákkal, szuronyokkal szúrkálták meg. Követelmény: a dugdosás ne hagyjon friss nyomokat. Az avult kazal gyanútlan. A kazalba rendszerint nagyobb

tételek kerültek, amihez nem kellett sűrűn hozzányúlni, csak ha már a magtár kiürült.

Pusztaszentetornyán, a Csorvási-oldalon egy méhészkedő gazda az üres kaptárba rejtett el egy kisebb zsák búzát. 60—80 kaptára volt, de ezek nem voltak mindig tele méhekkel. Az üres kaptárak a többiek sorában álltak, kívülről nem lehetett észrevenni, hogy üresek, ha az ajtajukat föltették, s így nagyon alkalmasak voltak a rejtésre. A háromsoros *kisboconádi kaptárban* egy kisebb zsák búza, vagy néhány *stráfra* vágott szalonna, vagy bödön zsír, vagy tábla szappan, vagy két-három pár csizma is elfért. Nem is volt addig semmi baj, ameddig a méhek rendszeresen kijártak. Amikor azonban rosszra fordult az idő, a kaptárnyitásra a méhek elgémberedve lehullottak, ilyenkor a fosztogatók ki merték nyitni a kaptárt egy kis lépesmézért. Nagy volt a meglepetésük, és az örömük, amikor a lépesméz helyett búzát, lisztet, zsírt, vagy csizmát leltek.

Sokszor a legegyszerűbb eldugás volt a célravezető. A Görbeszik partján így rejtette el búzáját az első világháború alatt egy paraszt: Az *élet* félig-meddig a szem előtt volt, mégsem találták meg. Egy zsák búzát beleöntött a vetőgépbe, eligazította, és zsákdarabokat, újságpapírokat teregetett rá. A vetéskor kimaradt szakajtókosárnyi meszesbúzát ráborította, és azt is eligazította. Lezárta a tetejét az egerek elöl, és behúzta a vetőgépet a színbe. Majd láncboronát, és különféle szerszámokat rakott rá. A vetőgép megnézése eszükbe sem jutott a föltáróknak. Máskor meg hordóba rejtett búzát. Volt közel 700 literes fahordójuk, *koptatóport* tartottak benne. A kocsiszín belső részében, az egyik sarokban állt. Zsákokba szedték a koptatóport, és a hordót kitakarították. 3—4 zsák búzát beleöntöttek, és ruhadarabokkal leterítették. Végül a hordót teleöntötték koptatóporral. Ez már gyanus volt a rekvirálónak: Az egyik belenyúlt, de olyan büdös volt, és olyan poros lett a ruhája, hogy otthagya. A rejtegető megkérdezte: „Kiboriccsam?” Nagyon nagy port vert volna. „Haggya a fenébe!” — mondta a rekviráló.

Egy újsághír szerint a Vásárhelyi-pusztá egyik tanyájában még leleményesebb módon tüntették el a búzát. 1942-ben nagy tél volt. Az egyik tanya udvarában egy nagy hóember állt. A kocsinjáró öt elszámoltató katona közül az egyik játékból átdöfte szuronyával a hóembert. Egy zsák búza volt benne.

A lisztet nem egyszer az asszony rejtette el, mert a paraszti regula szerint a búza-eldugása az ember, s a liszté az asszony dolga. Egyesek ezzel nem vergődtek, mert mindig csak annyi búzát őrlettek, hogy az a föltárára elfogyjon. A lisztre a rekvirálók nem pályáztak, de ha sokat találtak, akkor helyette búzát vitettek be. Egy Aradi-útmenti paraszt hallotta, hogy a liszttestarisznyát a tiszta ágyba, a szalmazsák végébe, a lepedő alá dugták. Csak nagyon „elvetemült” rekviráló dülta föl az ágyat. Másutt egy üres párnatokba lisztet öntöttek. 50—60 kg fért bele. Ráhúzták a *cihát*, és olyan volt, mint a többi párna. Ez csak akkor járt sikerrel, ha nem dúrták szét az ágyat, csak az ágytakarót hajtották föl.

A lisztet ládában és zsákokban is rejtegették. Nagytatársáncon is készítették egy erős deszkaládát. A gyalult ládában egy-két mázsa liszt könnyen elfért. Az istálló széles *ereszete* alatt sok kimaradt épületfa hevert. A liszttel teli ládát az épületfák közé állították. A láda téglalábakon nyugodott. Megtöltése után a tetejét rátették, de nem szögelték le. A két végét rövidebb gerendadarabokkal rakták be. A tetejére gerendákat és léceket raktak. Ez az elrejtési mód nagyon jól bevált, a liszt évekig elállt és sohasem találták meg. Másutt a kocsiszínben két kocsi fért, de csak egy kocsi állt benne. Ezért a kocsin belül a 6-os *Zirzon-kaptárnak* volt a helye. A kaptárt kiürítették, majd a faltól kijebb húzták. Mind a hat rekeszében zacskókban lisztet, kis bödönben zsírt tettek és nagykeservesen a falhoz tolták. A kaptár röplyukakkal

nézett kifelé. Ezeket nagyon gondosan elzárták az egerek elől. Cipőkrémes dobozok födelét laposra verték és apró szöggekkel kívül beszegelték. Mindez az első világháborúban történt.

A zsákba szedett és eldugott lisztet az egerek alaposan megdézsmálták. Monoron egy zsák kenyérlisztnak a góréban levő csöveskukoricában készítettek helyet. A liszteszsákot lefektették, kukoricával lefődték. A rekvirálók nem is gondolták, hogy a kukorica alatt liszt rejtőzik. Csak az volt a hiba, hogy az egerek a zsákot kirágták, és sok lisztet kifürödtek, kiengedtek. Nagytatársáncon az egyik tanyában is a csuta alá helyezett egy-két zsák lisztet nagyon megdézsmálták. Az üres padlás sarkába deszkadarabokat raktak és arra néhány zsák lisztet helyeztek. Tetejükre vastagon csutát hánytak, hogy sokáig kelljen keresni. Nem találták meg, de az egerek belefészkeltek. Harmadát-negyedét a jószágoknak adták, a többit elhasználták.

A Csárpateleki-dűlőben az egyik tanyában megfigyelték, hogy a szabad ég alatt sohasem keresték a lisztet, s úgy találták, hogy annak ott van a legbiztosabb helye. Így hát ők oda rejtettek el néhány zsákkal. Az első világháború alatt az egyik télen állandóan száraz hideg volt, nem esett hó. Szánkóval *kupacokba* hordták a trágyát a szántanivaló alá. A trágyahordás után estefele a szánkóra szalmát terítették, s 2—3 zsák lisztet földobtak. A tanyától távolabb, a trágyacsomó mögé fektettek egy-egy zsák lisztet a száraz, fagyos földre. Még szalmát sem tettek alá, illetve nem terítették rá. Száraz hidegben akár 2 hétig is kint lehet a liszt. Amikor vége volt a rekvirálásnak, aznap este összeszedték. Előfordult, hogy amikor már a szomszédban voltak a föl-tárók, egy zsák kenyérlisztet beállítottak *kuckó* fenekébe, s ruhadarabokat dobtak rá. Vagy megtalálták, vagy sem.

A parasztok szemében a búza és a liszt után fontossági sorrendben a szalonna és a zsír következik. Hogy a szükséges zsiradékot a nehéz időkben is biztosítani tudják, ezeket is dugdosták. Úgy tűnik, mintha a szalonna megmentését tartották volna fontosabbnak. Egyesek szerint a zsírosbödönt könnyebb volt elrejtetni. A szalonnát és a zsírt rejtegették külön-külön is, de együtt is. Az is előfordult, hogy a zsiradék mellé került a sonka és a kolbász is.

Csajágon jegyeztük föl: Az első világháború utolsó éveiben történt, hogy a Vársárhelyi-pusztán rajtaütésszerűen összeszedték a szalonnát és a zsírt, s másnap be kellett vinni Vársárhelykutasra. A sok *hadiasszony* (akiknek a férjük a fronton volt) elképedve látta, hogy az átvevők fölgyűrt ingujjal sütötték azt a szalonnát, amit ők a gyerekük szája elől elszedtek. Máskor ez nem történt meg: a zsiradékot is rejtegették. Ki így, ki úgy. Vegyük sorba az elrejtés különféle módjait. Egy Görbeszik melletti tanyában a második világháború végén az oldal szalonnát kettévágták, majd háromfelé szelték, hogy minél több helyre lehessen eldugni. Papírba, ruhába csomagolták, s a szalmakazalba dugták. Némely része csak akkor került elő, amikor odáig elfogyott a szalma. „Hogy a fene égye még, mennyire megkerestük!” Persze az egerek jól megtakarosították. Ekkor értették meg, hogy a macska miért ült olyan álhatatosan a szalmakazal tövében: ott zörögtek az egerek a szalma között. A kereszték alól a szalmakazal alá tanyáztak. Másutt a szárkúpba dugdosták el az oldalszalonnát. Akkor éjjel a kutyák marakodtak. Reggel látták, hogy miért civódtak. Az oldalszalonnát kihúzták a kupacból, úgy összerágták és összemarcangolták, hogy alig maradt belőle egy kis szappannak való. Az elrejtés során a találékonyosság is sokat segített: Bónumban az egyik családnak egy nagy asztala volt, melyet disznóvágáskor bontásra is használtak. Fiókjá nem volt. Az asztallapot fölfordították, és rászegezték egy oldalszalonnát. *A bürkéjével* kifelé nézett, vagyis a bőrén keresztülverték bele a szeget, hogy a feje a bőrben megakadjon. Ez a módszer azért is jó volt, mert ha hosszabb ideig kellett rejtetni, könnyen hozzáfértek. (A padláson mindig csüngött egy

kis darab szalonna, hogy a rekvirálók gyanút ne fogjanak.) Aztán meg: Ki gondolt arra, hogy az asztallap hátán egy oldalszalonna rejtőzik. A rekvirálókat asztalhoz ültették, megkínálták őket valamivel. Azok rákönyököltek az asztalra, eszük álmába sem jutott, hogy az asztalban van a szalonna.

A zsírosbödön elrejtésének legegyszerűbb módja volt, hogy a kamrában a bödön elé zsákokat állítottak, vagy mosó-, vagy sütőteknőt tettek, vagy subát akasztottak fölé, amely eltakarta a bödönt. A zsírosbödön elásása is gyakori volt. A bödönt papírral betekerték, zsákba eresztették, és viaszkosvászonnal letakarták. Korán reggel, vagy késő este a kocsiszínbén elásták, utána a ráhányt földet *lefürkőzták* és limlomot dobáltak rá. A zsírt szalonnával együtt is rejtegették. Csajágon ástak a kocsiszín belső sarkában egy gödröt. Egy ládát állítottak bele és abba helyezték el a bödön zsírt, valamint az oldalszalonna darabjait. Hólyagpapírral leterítették, a láda födelét rátették és homokot szórtak rá. Ha szükség volt rá, hozzá lehetett nyúlni, mert a homokot könnyű volt róla letakarítani.

Monoron egy paraszt szalonnát hagyott a *spájzban*, de egy oldalt föltett a kéménybe. Míg rekviráltak, nem fűtöttek. Ha fölnéztek a kéménybe, a szalonnát nem látták, mert oldalt volt. Két-három sonkát és néhány szál kolbászt is akasztottak a szalonna mellé. Egy másik monori tanyában a gazda a *góréba* a csöveskukoricában kapával egy mély *borozdát* húzott, s egy oldalszalonnát, sonkát, és kolbászt tett bele, majd visszahúzta a kukoricát. A rekvirálók becsléssel fölmérték a kukoricát szalonnástól, sonkástól.

A csabai parasztoktól tanulták meg: a *pörnyelyukba* van a legjobb helye a kolbásznak. Bónumban a kemence előtt levő pörnyelyukat kitakarították és fahamut öntöttek bele. Azután egy sor kolbászt helyeztek rá, s hamut szórtak rá. Egy sor hamu és egy sor kolbász váltogatták egymást. Minden második kolbász sort keresztbe rakták. Ez azért is bevált, mert a kolbász nem száradt ki. Békében is tartottak kolbászt fahamuban. Előfordult, hogy a kolbász egyszerű módon való elrejtése is sikerrel járt. Az első világháború alatt egy Göbolyhajtó- útmenti család két disznót vágott. Jöttek a rekvirálók, s a disznó húst és a kolbászt is számbavették. A gazdaaszszony a zsáktartórúdra rakta a kolbászt, s arra teregette a zsákokat, de a kolbásztartórúdra is akasztott egy kevés füstölthúst, és kolbászt. A padláson járt rekviráló katoná nem talált fölösleget, de hogy az elrejtett kolbászt észrevette, azt az bizonyította, hogy egy szálát elemelt belőle. Egyesek húst csak a második világháború végén rejtettek el. Nagytatársáncon hallottuk: a töpörtöt és a sült pecsenyét egy nagy *dumsztos üvegbe* rakták és olvasztott zsírt öntöttek rá. Pergamen papírral lekötötték. Egy földöt tettek rá, hogy be ne horpadjon. A kertben, a ház mögött ásták el. Nem telt bele egy év, föl akarták venni, de nem találták meg, pedig össze-vissza ástak.

Egy Szikháti paraszt a feleségét elszámoltatta. Ha sok baromfit adott át, akkor addig nem hagyta ott, míg a *zsidó* (a kereskedő) ki nem fizette. A szokástól eltérően a baromfi árát elszedte az asszonytól. Ezért az nyáron, amikor a *főnti* konyhában nem tüzeltek, a *rejnibe* tejfölt, vaját dugott, és a piacon akarta eladni, hogy egy kis pénzhez jusson. A menyecske meglátta, de attól kezdve nem is volt olyan kedves neki.

A béres rejtegetéséről egy tatársánci asszonytól hallottuk: A béresüket gyakran látta a *juhszínből* kijönni, pedig ott semmi dolga sem volt. A juhok ugyanis nyáron az *akolban* voltak, az üres színbe a tyúkok jártak tojni. Észrevette azt is, hogy a béres sokszor zsebregdült kezekkel ment a kazlak közé. Amint egyszer a béres a jószágot kihajtotta, adatközlőnk a kazalhoz ment, és látta, hogy friss szalmaszálak hevertek a földön, a közeli kötél pedig könnyen kijött a kazalból. A lyuk kitégult, és az üreg tele volt tojással. Ezért volt hát a juhszínben néha csak egy-két tojás, pedig ott mindig *káráltak* a tyúkok. A közelben élt egy orgazda hírében álló ember, a lányával. A béres

mindig arra járt legeltetni, s a tojások oda vándoroltak. A gazdaasszony a rejtkehelyen levő tojásokat záptojásokkal kicserélte. Vasárnap a béres a lányos tanya felé tartott. Azonban nem telt bele egy óra, már otthon, a vályúban mosta a ruháját. Azt mondta: Fölbukott, és egy tehénszarba hasalt. Az igazság később kiderült: A lány apja kiabálta: „Te akarod az én lányomat, és *palozsnát* hozol! Nesze! Nesze!” és hozzávag-dosta a záptojásokat.

Egy könyvet „faló” parasztgyerek is gyűjtött tojást, de naponta csak egyet-kettőt, hogy észre ne vegyék. Eldugdosta, s az árán *ponyvát* vett az orosházi Tomay papír-boltban. A gyerekek csínytevésük során is eldugdostak egyet-mást. Csanádapácán, a Símai-pusztán egy fiúval történt: A tanyájuk közelében fekvő dinnyeföldön érett már a dinnye. A kísértésnek nem tudott ellenállni, leszakított néhányat és a közelben eldugta. Még pedig olyan irányba, hogy amikor estefelé a hóna alatt hazavitte, nem is sejtették, hogy arról a bizonyos dinnyeföldről származik.

A jószágtartás szempontjából a kukorica nagyon fontos, ezért a búza után a ku-koricát féltették a legjobban. Mentették, mert abrak nélkül nem tudták a gyöngé lo-vakat használni. A disznóhízaláshoz is kukorica kellett. Csak annyit rejtettek el, amennyire a jószágnak föltétlenül szüksége volt. A rekvirálók a kukoricára is nagyon „ráfeküdtek”, keresték.

A kukorica elrejtésének koránt sincs annyi változata, mint a búza, vagy a liszt eldugásának. Leggyakrabban az alábbi módokon rejtegették: Néhány kéve szárt el-teregettek a *szárkúpok* sorában. Erre a megfosztott kukoricát *garmadába* hányták, és föléje szárból nagykúpot raktak. Ez olyan nagy volt, hogy a rekvirálóknak nem volt kedvük széthányini. Ezeket a kúpotat megjelölték. Amikor szükség volt rá, vagy a veszedelem elmúlt, a szárt etették, s így a kukorica hozzáférhetővé vált. Néha zsákba szedve került a csöves kukorica a kúp alá. A Csárpateleki dűlőben egy kisgazdaságban 1952-ben nagyon kevés kukorica termett. A javát kiválogatták vetőmagnak, és a tanya közelében álló kis szárkúpba eldugták. A kukoricát az egerek jól megdézsmálták. Amikor dugott takarmányfélék voltak a határban, a pockok és az egerek nagyon el-szaporodtak. „De gyutott is, maratt is!”

Általános volt az is, hogy a tanyaközelben egy darabból csövesen vágják le a szárt, bekötötték, és a *szérűskertbe* nagykúpba rakták. Az elejétől kezdve álogatva rakták a kévéket. Először a szokásosnál valamivel kisebbre rakták a kúpot. Azt a csövet, amely a kúprakás után *kifityөгött*, lerántották. Aztán néhány rendes (cső-nélküli) szárral befödtek. Időközben nem szedték le a csöveket a szárról, csak a leg-végén törték le, és fosztották meg. Ebben az egér nem tett annyi kárt.

Egyesek eltértek az általános gyakorlattól, olyan helyre rejtettek el kukoricát, amelyre egyáltalán nem gyanakodtak, s azért ott nem is keresték. Egy monori paraszt a góré ajtaja fölött egy szakaszt ledeszkázott. Két szomszédos *kakasülöre* deszkákat fektetett, és a góréból mintegy 10 mázsa csöveskukoricát földobált. A rekvirálók ki-nyitották a góré ajtaját, benéztek és látták, hogy üres. Nem is gondoltak arra, hogy a fejük fölött van a kukorica. „Nem néztek föl, becsapták az ajtót mérgesen”. A Csajági-dűlőben pedig kukoricatörés közben egy éjszaka a szalmakazal tetején egy 1,5×3 m alapterületű és 1,5 m mély üreget vágtak a *szalmavágóval*. A kivágott szalmát azonnal az istállóba vitték. Este az utolsó kocsival a kazal mellé álltak és létráról kosárral bele-borogatták. Eligazították, hogy minél több férjen bele. Azután szalmával gondosan befödtek, majd kaparéék avasszalmával leterítették és a köteleket a helyükre tették. Lent a rekvirálók botjukkal szürkálták a kazlat, de fönt sohasem keresték. Eszükbe sem jutott létrát kérni és a kazal tetejét megnézni. Talán azt gondolták, hogy ott meg is penészedne, de olyan jól volt beterítve, hogy a víz lecsurgott róla.

Az árpa és a zab elrejtéséről már sokkal kevesebbet hallottunk. A Csárpateleki-

dűlőben egy parasztnak 1952-ben a néhány zsák árpáját elvitték volna, miután nem tudott mindenféle beadási kötelezettségének eleget tenni. A padlásán 25—30 kg árpa szem előtt volt. Noha árpából teljesítette a beadást, a túlbuzgó *föltáró* 10 kg-ot bevitetett, ezért kénytelen volt a vetőmag árpáját elrejtetni. Az első szobában nem fűtöttek, mert azt nem lakták. Az árpát a kemencébe dugták, ott nem keresték. A Csajági-dűlőben pedig a kévészabot a *szénavontatóba* rakták. 4—5 kéve zabból egy kis *boglyát* raktak, aztán körös-körül és a tetejére gyöpszénát helyeztek. Ezenkívül volt még néhány szénaboglyájuk, de zab csak az egyik alatt volt. Tavasszal egy oldalát kibontották és kévéként megették. Jó abrak volt, a ló megette szénástól. Etetéskor megrázogatták, mert ha a ló az egérfészket megeszi, hasfájást kap. Az egérfészket lepottyant, s a szemet az aprójóság fölette.

A számosállatok közül a lovat féltették a legjobban, s elsősorban azt igyekeztek bajban, vészben elrejtetni. Adatközlőink emlékezete — a szüleik, nagyszüleik visszaemlékezéseikre támaszkodva — visszanyúlik az elmúlt évszázad második felének a közepéig. A nagyszülők még megérték a betyárvilágot. Ennek révén kaptunk néhány említésre méltó adatot. Az egyik Monoron élő családnak volt egy szép, 3 éves fekete csikaja. Egy betyárnak megtetszett a Bogár. „Eladó?” — kérdezte. A gazda mentette: még nem eladó, a kasznár fia is számol rá. A betyár azzal távozott, hogy jó lesz meggondolni a vásárt. A meglátogatottak éltek a gyanúperrel, hogy a betyárok visszajönnek a csikóért, elrejtették. A betyárvilágban sok tanyában volt rejtkehely. Ők is készítették, még a betyárok látogatása előtt. Négy akácoszlopot állítottak le, és az oszlopok tetejét akácdekekkel kötötték össze. A kukoricaszárt a gerendaváz köré, kazalba rakták. Az előre elkészített rejtkehelybe szénát vittek és egy nagy dézsába vizet hordtak, majd abrakkal becsalogatták a kezes csikót. Végül kévékkel berakták a bejáratot. A kazal tetején kapott levegőt a rejtkehely. Egy kéve ferdén állott, mintha a szél mozdította volna el. Másnap eljöttek a betyárok, és ismét kérték a csikót. A gazda azt mondta, hogy elvitte a kasznár fia. A három betyár összenézett és elment, de amint beesteledett, újra megjelentek, és egyenesen az istállóba mentek. Látták, hogy a ló nincs ott, és követelték az árát. A gazda azzal védekezett, hogy még nem kapta meg. Erre somfabottal jól megverték, s össze-vissza durtak mindent. Szerencsére a kiállított ör valami neszt hallott, fűttengett, lóra pattantak, és elvágtattak. Mikor meghallották, hogy a komiszárok elriasztották őket, Bogárt az istállóba vezették. Három napig volt a búvóhelyen.

A rekvirálók elől is mentették a parasztok a lovakat, különösen a csődört. Az elrejtés legegyszerűbb módja az volt, hogy kora reggeltől késő estig a lovakat a kukoricatábla közepén a kocsihoz kötve tartották. Az istállóban keresték a lovakat, de mert az üres volt, továbbmentek. A Nagytatársánci-dűlőben egy parasztgazdaságban a román megszállók elől a Basa nevű csődörük elrejtésére már nagyobb gondot fordítottak. A bejáratól messzebb fekvő magasra nőtt kendertáblájukban cikk-cakk irányú keskeny utat vágtak a közepéig. Ott egy kis szabad területet vágtak, egy *nyárijászolt* tetten oda, s a csődört ahhoz kötötték. Miután a rekvirálók csak nappal jártak, az éjszakát a ló az istállóban töltötte. Napfölkelte előtt kivezették a rejtkehelyre, s csak naplemente után került ismét az istállóba.

A román megszállás végén, a kivonuló román katonák egy monori gazdától elhajtottak 2 lovat. Erre gyorsan kivezették a teheneket az istállóból a takarmánykazlak közé, miközben a katonaság által hajtott marhacsorda bőgése már hallatszott. Az elrejtő ráncigálta a tehenek láncait, nehogy azok is bőgjenek, mert a katonák már keresték a teheneket az istállóban. Az istálló előtt ácsorgó nagyapa azt mondta, hogy nincs tehén. Erre az egyik katona fölkapott egy vasvillát, egy friss tehenlepény alá dugta és a nagyapa elé dobta: „Hát ez mi?” kérdezte. Szerencsére sírva jött be a

nagymama, mondta hogy elvitték a lovakat és a teheneket. A katonák összenéztek és elmentek.

A Csárpateleki-dűlőben a második világháború végén szalma alatt rejtettek 2 disznót. Az istálló egyik végéhez egy *fészert*, a *takarmányos* volt toldva. A belső felét elrekesztették deszkákkal. A rekeszték egy méternél valamivel magasabb volt. Tetejébe, keresztbe, rossz kocsioldalt, s egyebeket raktak, majd szalmát hánytak rá. Csak a belső felében volt a szalma vastagon, így elől a disznók elegendő levegőt kaptak. A rekeszték előtt is szalma volt. Etetéskor lehányták a tetejéről a szalmát. Belül vályú volt, s abban etették-itatták a jószágokat. Aztán a szalmát visszahányták. Pár hétig voltak ott, s nem romlottak le.

Ruhaneműt nem rekviráltak. Elrejtésükre csak a második világháborúban került sor, amikor a front közeledett. Rejtegetésük nehéz volt, mert úgy kellett elrejtetni, hogy ne találják meg, ne penészedjen meg, és az egerek se fészkeljenek bele. A kevés ékszert legtöbbször a ruhákkal együtt rejtették el. Erősen tartotta magát az a hit, hogy a ruhaneműeknek is a legbiztosabb helye a földben van, ezért gyakran oda dugdosták. Ezzel szemben néhányan egy titkos helyiség kialakításával mentették. A Csárpateleki-dűlőben egy helyen a tehénistálló végéhez toldott fészert rekesztették el. A két kocsi részére készült kocsiszín 6 méter hosszú volt és méterenként feküdtek rajta a *szarufák*. A két végét vályogfallyal zárták le. A cseréppel fődött fészertnek egyszárnyas, deszkából készült ajtaja volt. Az elrekesztendő részt berendezték raktárnak. Beállítottak egy *kasznit*, és telerakták ruhaneművel. A ruhák közé tették a család ékszereit: gyűrűket, fülbevalókat, nyakláncokat. A kaszni tetejére egy bődön zsirt tettek és az ünneplő csizmát is oda állították. A tetőlécekre vert szegekre két oldal szalonnát, és néhány száz kolbászt akasztottak. A második fődélfá alá egy vékony vályogfalyat raktak, besározták és bemeszelték. A keskeny kis helyiségnek nem volt ajtaja, a tetőn keresztül jutottak be. Egy kis létrát állítottak a fészerthez, és néhány cserepet leszedtek. Időközönként csak azért mentek be, hogy az egér nem tett-e kárt. Később a rejtéshelyet a gazda katonakori cimboráinak megmutatta: „El nő boncsd — mondták — hátha lesz még rá szükség!” Csak évek múlva bontották el, amikor a városba költöztek.

1944 őszén, amikor a front már közel járt Orosházához, sokan a ruhaneműt gabonás-zsákba rakták, vagy pedig egy abroszba csomagolták, és viaszkosvászonnal körütekerték. Általában tető alatt (helyiségben) rejtették el. Gyakran a szecskás sarkában ásták el, az előzőleg ládába rakott ruhákat. A láda köré polyvát eresztettek. A láda fölött a földet ledöngölték, s végül polyvát húztak rá. Adatkozlóm, s szegrőlvégről rokonom éjjel a tanya mögött egy gödröt ásott. Szalmát hintett a gödör fenekébe, és beleállította a *fülesztőt*, (három lábon álló bádgedény, amelyben a krumplit főzték a jószágnak), s mellé tette a 60—70 literes rézüstöt. Ezekbe helyezte a fehérneműt, az ünneplő ruhát, az új csizmát és a subát. A fülbevalót, a jegygyűrűt a fehérneművel együtt ásta el. Bádoglappal, deszkával lefödte, szalmát és földet szórt rá, majd megtaposta. Föléje akácderékakat rakott. Semmi bajuk sem lett az elrejtett holminknak. Egy másik monori paraszt a futóárok egyik végibe ásott egy gödröt. (Ugyanis a bombázások miatt majdnem mindenhol ástak néhány méternyi búvóhelyet.) A féltettebb ruhákat egy ládába helyezte. A lószerszám, sőt a nyereg is oda került. A ládát szalma vette körül. A ruhák egy kicsit megpenészedtek, a lószerszám és a nyereg varrásai azonban tönkrementek. A homokban nem szeret az egér. Ezért egy gazda a Csajági-dűlőben a fehérneműt és a ruhákat viaszkosvászonba csavarta, majd ládába tette. Ide került a csizma is. A ládát a földbe ásta és homokot hányt rá. Féllesztendeig ott maradt, közben nem bolygatták, ámbár a homokon nem látszik a bolygatás. Nem penészedett meg az eldugott holmi. A csizmát, subát és lószerszámot

igyekeztek egy helyre elrejtteni, de ennek nem kerítették nagy feneket. A subába bele-rakták a csizmát, a lószerszámot és a szárkúpba rakták. Hallottuk, hogy Monoron valaki a subáját áztatott kenderbe rejtette el, mert abban nem szeret az egér. Meg is maradt épségben.

Az ékszereket külön is rejtegették. Néhol az órákat, fülbevalókat és a gyűrűket egy kisebb dobozba tették és ezt egy erősebb deszkaládjába helyezték, majd a szecs-kás egyik sarkába elásták. A Vásárhelyi-pusztán egy parasztasszony ékszereit: gyűrűket, fülbevalókat, nyakláncokat egy papírdobozba tette. (A vásárhelyi nők ékszereibek, mint az orosháziak.) A padlásan a *felhérungba* (falba) üreget vájt és abban rejtette el, aztán lesározta. Később elfelejtette, hogy hova dugta. Idők múltával a szobában meszelés előtt a *nyesővel* kaparta a falat, egy egéryukra bukkant. Amikor megpiz-kálta, egymás után hullottak ki az elrejtett családi ékszerek. Ha az egér nem lefele fúr, talán sohasem talál rá. A Csárpateleki ismerősünk derűsen mesélte: Amikor a városba költöztek, egy könyvből néhány penészes 10 és 100 forintos *bankó* hullott ki. A kisebbik lánya nevetve vallotta be, hogy a fene tudja mikor, ő dugdosta el. A pénz könyvbe való rejtése elég általános volt, természetesen mindig ugyanabba. Az öregek beszéltek, hogy a futóbetyárok elől a bankókat összehajtogatták, és *kacsabögybe*, vagy vízhatlan ruhába hajtogatták. Az ágy, vagy a *tulipánosláda* vastag lába alá dugták. A betyároknak eszükbe sem jutott, hogy ott keressék. Egy *járlatíró* az okmányokat és a pénzt egy vaskazettába helyezte, és azt szalmába csavarta. A kertben egy fa alatt elásta, s megmaradt.

Annak ellenére, hogy dohánynal, szeszes itallal nem minden tanyában éltek, rejtegetésükről sok adatot sikerült gyűjtenünk. Ennek az a magyarázata, hogy azo-
kat állandóan rejtegetni kellett, valamint örömeikre szolgált, ha sikerült a *financo* k
éberségét kijátszani. Ez pedig az emlékezetben nyomot hagy. Ahol a béres is nagy
dohányos volt, ott a gazda a leveles dohányt eldugta a béres elől. Derékmagasságban
egy keskeny deszkalapot nyomott a szalmakazalba. Fölemelte, és a dohányleveleket
a deszka alá terítette, majd a deszkát kihúzta. A pénzügyőrök elől a szüzdohányt a
takarmányba, elsősorban a szalmakazalba rejtették. A kazalba három-négy helyen
ököllel belebújtak és kihúzták a szalmát. Egy kis üreget vájtak, de arra vigyáztak,
hogy kis szája legyen. 3—4 kg levelesdohányt beledugtak, és a járatot betömtek, a
lyukat pedig avas szalmával befoltozták. Végül a kazal kötelét odaigazitották, s egy
nem feltűnő jellel (egy kis akácgallyal) megjelölték. Sok esetben akkor lettek rá, ami-
kor szalmát húztak. Egy monori dohányos is a leveles dohányt és a feketén főzött
pálinkáját a szalmakazalba rejtette. A csomózott dohányt egy kisebb zsákba rakta.
Több csomót egymásra helyezett, és több helyen körülkötötte zsineggel, majd bele-
csúsztatta a zsákba. A szalmakazal megkezdett végénél, a kazal közepetáján *vonyo-
góval* egy nagy lyukat húzott, és a zsákot egy hosszabb rúddal jó mélyre nyomta.
A pálinkát literes üvegekbe öntötte, jól bedugta, lekötötte, mint a paradicsomos üve-
get, mert a melegben a dugót könnyen kirúgja. Majd az üveget a zsák mellé nyomta.
Végül a kihúzott szalmát visszanyomkodta. Mire a szalmahúzással odaértek, a rek-
virálás már régen elmúlt. A szárkúp is jó helye volt a szüzdohánynak. Az egyik Aradi-
út mentén lakó adatközlőnk a szárt a takarmányos-kertben nagykúpba rakta. Először
a fenekét rakta. Köralakba rakta a kévét, címerével befele. Derékmagasságba
helyezte el a leveles dohányt, a csomós végivel kifelé, mert így a levelek nem szakadoz-
tak össze-vissza. Abból a sorból, ahová a dohányt eldugta, néhány kévét *félsuknyira*
kijebb rakta. Ez jelezte, hogy a dohány melyik sorban van elrejtve. Ez a magasság
nagyon praktikus volt: kényelmesen letérdelt, fölemelte a kévéknek a tövét és benyúlt
a dohányért. Azután rakta tovább a nagykúpot. Az alap mindig összefelé haladt, s a
dohány sorára még 15—20 sor kéve került. A végén 5—6 kévével *betelőzte*, majd a

tetejét két kötéllel körülkötötte. Ritkán az is előfordult, hogy a dohánytermelő a szomszéd tudtával, annak takarmánykazlába rejtette el a dohányt. Nagyatársáncon pedig a *szénaboglya* alá rejtették el a dohányt nagyon eredeti módon. Téglából álló lábakat raktak a gyöp szélére, ahol a szénaboglyák álltak, ugyancsak téglalábakon. A lábakra akácdeceket raktak kör alakban. A közepén egy nagyobb nyílást hagytak. Erre szájjal lefelé egy deszkaládát helyeztek, amelynek belsejét előzőleg bepoltcozták. A polcokra rakták a csomózott leveles dohányt. 10—20 kg dohány befért. A dohánnyal tele ládára ugyanolyan boglyát raktak, mint a többi. Szalmával *léhégyeték* és dróttal *lökötötték*. A drótok végeire egy-egy téglát kötöttek. Az egyik téglalapjára annyi vonást húztak, ahány csomót elrejtettek. Amikor a ládából kihozták, annyi vonást áthúztak, ahány csomót előszedtek. Természetesen a dohányért mindig gyerekeket küldtek. Jó helye volt a dohánynak. A pénzügyőrök a boglyákat megszurkálták, de a ladáig nem ért a szuronyuk. Ugyanakkor a szalmakazalba is rejtettek dohányt. Amikor a feneket megrakták, egy kis ládát a közepére állították, telerakták leveles dohánnyal, és rakták tovább a kazlat. Úgy használták *alomnak* a szalmát, hogy amikor kifogyott a szénaboglya alól a dohány, akkortájt érjenek e kazal fenekébe eldugott ladához.

A pálinkát leggyakrabban a kertben rejtették el. Egy-két literes üvegekben könnyű volt elrejtetni. Rendszerint valami (pl. méhes) közelében több helyen elásták. A friss ást falevéllal földtek le. Némelyik üveget a mai napig sem találtak meg. 1946-ban sokan termeltek cukorrépát és a gyártól kaptak melaszt. Sokan egy részéből pálinkát főztek. Az egyik gazda literes üvegekben tárolta, és a kertben több helyre eldugta. Volt úgy, hogy tett rá egy kis földet, de legtöbbször csak bokorba, faderékba dugta. Egyik-másik üveg csak akkor került elő, amikor a kertet ásta. Volt ilyenkor öröm, mert ekkor már fogytán volt a pálinka, és a megtalált már megérett, sokkal jobb volt, mint főzéskor. Egy gyulamezei paraszt a román katonák elől a *gádor* padlására rejtette a pálinkát. Létrát támasztott az ereszethez, a harmadik sorban egy-két cserepet fölemelt, és a gádor padlására fektette a 2 literes üvegekben levő pálinkát. Ugyanő egyszerű módon rejtette el az 50 literes hordójukat, tele nádmézből készült borral. Amikor nem látott kóbor román katonákat, a *csuhéjkazal* északi oldalán kapart egy lyukat, beleállította a hordót, és csuhéjjal betemette. Még néhány kéve szárt is tett rá. A bor fölmelegedett és a forrása meggyorsult. „Még most is a fülemben van a ritka, nagy kotyogása!” — mondta. Közben megszívta a kishordót. A hordó fölötti csuhéjt lekaparta, az *akonát* (a csapat) kihúzta, a *lopó* hosszú szárát beledugta és egy-két liter bort szívott a hordóból. A szívás után a csapat visszadugta, majd a csuhéjt, és a kévétet visszarakta. Nagyon jó helye volt ott a bornak. A románok kivonulása után elővették a hordót, és a bor utoljára a hideg kamrába tették.

Végül a járművek is veszélyben forogtak a háborús időkben. Erről így emlékszik egy pusztaföldvári kiscgazda: „Azt sohasem gondoltam, hogy a féderes kocsi is köll a katonáknak, és nem rejtöttem el. El is vitte a háború szele!” Ebből okulva az igáskocsi egyik első és hátsó kerekét egy közeli mély vizesárokba dobta. Három hónapig voltak ott, semmi bajuk sem lett. Ott nem száradtak össze, bármikor elő lehetett venni és használni. Monoron egy paraszt a fédereskocsiját a tanya mögötti sűrű bokrok közé húzatta. Az igáskocsi kerekeit ő is a vizesárokba vetette, s a kocsirossz kerekeket tett. Máshol széjjelszedték a kocsit: Az oldalakat ide-oda tették, a kerekeket széjjeldobálták a tanya körül, a kazal mellé, a disznóólba. Előfordult, hogy a kerékpárt a szárkúp mentette meg. Az egyik kakasszéki gazda féltette a románoktól a gőzkazánt, ezért az egyik hátsó kerekét elásta a trágyába és azt mondta, hogy javításban van. Így mentette meg.

Olykor a más által eldugott tárgy veszélybe sodorhatta az embert. Ezt példázza

az Aradi-út menti ember esete is. A szél által eldöntött árpaszalma-kazalban egy puskát talált a második világháború végén. Valószínűleg a 10—12 éves fia rejtette el. Az istállóba vitte, és a sarokba állította. Néhány kenderkévét állított elébe. Akkor tájt az új forint védelmében egy bizottság járta a tanyasort. Dohány, pálinka és elrejtett fegyver után kutattak. Emberünk nagyon megijedt, és ösztönösen abba a sarokba állt, ahová a fegyvert támasztotta. Szerencsére nem néztek a kévék mögé. Alig várta, hogy este legyen. A puskát egy közeli lakatlan tanya kútjába dobta. „A fene a tövit égye még!” Később találkozott egy emberrel, aki 10 évi börtönt kapott fegyverrejtegetésért.

III. Az eldugottak keresése

A hatóság eleinte, az első világháborúban a tanyai tanítókat használták föl rekvirálásra. A Monori ugarokon Balassa János tanító egyedül járta a tanyasort berendelt parasztkocsikon. A Vásárhelyi-pusztán pedig Vörös Borcsa Mihály tanító járt két katonával, ugyanis később több helyen ellenálltak a rekvirálásnak, ezért egy hivatalos személy és két katona tárta föl a fölösleget. Az ismerős tanító eloszlatta a parasztok félelmét. A katonák nemigen törődtek a rekvirálással, csak az volt a fontos, hogy a hasuk tele legyen. A Pusztán a rekvirálók a parasztoknál háltak. Később csak katonák, egy hivatalos személy kíséretében rendőrök, esetleg végrehajtók rekviráltak.

Amikor a rekvirálók a *dűlőn* befordultak, a kutyák éktelenül ugattak. A jövevények már a *bejáróról* széttekintettek: szimatoltak. Azzal állítottak be, hogy megakarják tekinteni a készletet: a búzát, a lisztet és a zsiradékot. A szobában telepedtek le, számbavették a családtagok, a cselédek számát, de az időszakos munkásokra is hagytak. Először a kamrát, s a hombárt tekintették meg, azután fölmentek a padlásra is. Utána a mellékhelyiségeket, s azok padlásait járták össze. Jobban az épületekben néztek szét, a rakományt csak nagyjából nézték körül, bár néhol a kazlakat megszűr-kálták. Erre a célra vittek magukkal egy hosszú vaspálcát, amelynek a végén egy kis horog volt. Végül a lakásban is szétnéztek. Az ágy alját, az ágyat, a *sublót* is meg-nézték, ha valami gyanúst találtak, azt alaposan megvizsgálták. Az egyik helyen nem forgattak föl semmit sem, máshol még az ágyat is széthányták. Ha a haragos küldte őket, akkor jobban szétnéztek. „Embere válogatta a rekvirálókat!” Ahol eldugott gabonát, takarmányt találtak, ellenérték nélkül elkobozták és beszállították, nem segített a sírás-rívás. Néhol mellé is fogtak: A Csárpateleki-dűlőben, az egyik tanyában a disznóól két részes volt: az egyik fele üresen állt és szalmát tartottak benne. Onnan dobálták át időnként a másik felébe, a disznók alá. Ez gyanús volt, és *mégdúrkálták*. A kalapjukkal az összes pókhálót összeszedték, de eldugott takarmányt, terményt nem találtak. Ahol barátságosan fogadták őket, ott hamarabb végeztek. Legtöbb tanyában a rekvirálókat asztalhoz ültették és megkínálták, ha mással nem, tejjel, szalonnával, kolbásszal, vagy rántottával. A rekvirálás lefolyását a fantázia ki is színezte. Mosolyogva mesélték, hogy járta meg az egyszeri asszony: Megérkeztek a rekvirálók. A 4—5 éves kislány sírt. Megkérdezték, „Miért sírsz?” „Éhes vagyok” mondta. „Akkor miért nem észél?” — kérdezték tovább. „Mert anyuka beteg és rá-feküdt az oldalszalonnára!”

Ritkán találták meg az elrejtett dolgokat. A szerencsétől is függött. Egy pusztaföldvári paraszttól tudjuk: Két jó télikabátot a magtárban levő ömlesztett búzában rejtettek el. A szomszéd elmondta, hogy náluk a kőborló katonák vasvillával átszűr-kálták az ömlesztett búzát, és amit benne találtak, azt elvitték. Erre nyomban kiszedték a búzából a kabátokat, és a magtárpadláson a mútrágya közé rejtették el. Másnap

ott kutattak, megtalálták a kabátokat és el is vitték. Az ömlesztett búzát egyszer sem kutatták át. Ha ott hagyják, megmaradt volna. „De ki tutta azt előre!” Attól is függött, hogy kik voltak a rekvirálók, és kinél rekviráltak. Ahol az elrejtett dolgokat megtalálták, ott hallgattak róla: szégyeltek elmondani. De voltak, akik beszéltek róla, igaz, csak idő múltával.

Fent leírtuk, hogy a parasztok hogyan látták a feltárást. Most egy feltáráásban résztvevő tisztviselő visszaemlékezései alapján bemutatjuk a feltárást munkáját. A község a feltáráshoz egy esküdtet és egy végrehajtót, vagy egy írnokot rendelt ki. Senki sem örült neki, nem volt népszerű dolog. Voltak kirívó esetek, amikor az esküdtek jól megszedték magukat. Előre értesítettek egyeseket a feltárásról s ezért ellenszolgáltatást kaptak. Az esküdtek voltak a föltárok. Az írnok azt írta, amit az esküdt diktált. Az esküdtnél volt az a *lista*, ahová menni kellett s az is, melyen a *fejkvóta* szerepelt. Ezenkívül előre elkészített *blankéttákat* vettek magukhoz. Az iratokat a község háza III. ügyosztálya, illetve a Begyűjtési Hivatal adta az esküdtnek. A Begyűjtési Hivatal megközelítő pontosságú adatokkal rendelkezett: mind a megművelt terület, mind a számosállat és az aprójószág tekintetében. A változásokat mindig átvezették. Jó alappal rendelkeztek. Tóth Imre, a hivatal vezetője pontos ember volt, de annak azóta sem volt olyan jó dolga: a kacsahúst is kacsahússal ette.

A feltárok minden reggel a község háza udvaráról indultak, a község fogatain. Ahány esküdt volt, annyi feltárok-párt indítottak. A községnek csak 3—4 fogata volt, azért *konflisokat* is felhasználáltak, hogy minél hamarabb lerohanják a határt. A Begyűjtési Hivatal osztotta el az esküdtek között a feltárandó területet. Mint mondtuk, előfordult, hogy néhány esküdt az ismerősét előre értesítette a feltárást várható időpontjáról. Az értesített erre néhány kocsi rakományt a községben levő lakására szállított, s amikor elmúlt a feltárást, visszavitte a tanyára. Na, de odakint mindenből hagytak egy keveset, de abból már beszolgáltatni való nem igen volt.

Amikor a feltárok a bejárón kocsiztak, a jószemű esküdt mondta a társának: „Látod azt a sor *kupcot*, azon rajta maradt a cső, mert sárgább, mint a többi. De sokszor úgy tettek, mintha nem is vették volna észre. Komolyabb feltárást csak ott végeztek, ahol az elkerülhetetlen volt. Gyakran a szomszédok, vagy a tanyás, vagy a haragosok a Begyűjtési Hivatalba „beadták őket”. Levelezőlapon, elferdített írással, névtelenül jelentették be azokat a tanyákat, ahol jól szét kellett nézni. Volt olyan is, aki a helyszínen uszította a feltárokat: „De bassza még az Isten, ha mitülünk elviszik, nézzék még amott is, mer ott sokkal több van. Majd megnézem, hogy maguk onnan mit visznek el!”

Az emlékezet szerint mindenütt barátságosan fogadták a feltárokat. Azok ezzel kezdték: „elszámoltatni jöttünk!” Az esküdt szinte kivétel nélkül mindenkit ismert. Az esküdt megkérdezte: „Maguk szerint van-e valamiből feleslegjük?” Immel-ámmal felelték: „Sēmmi sēm feleslegēs, mer ha a kenyérnekvalót, a vetőmagot és takarmányszükségletét figyelembe vesszük, még kevés is, ami van.” „Rendben van barátom mondta az esküdt — de azér nézzünk széjjel, hogy mi van!” A paraszt nyitogatta előtűk az ajtókat és megevezte a helyiségeket. A feltárok bementek és szemmel megközelítőleg el is találta. A rendes esküdt inkább kevesebbre becsülte, hogy biztosan meglegyen. Felmentek a padlásfeljáróra, s legalább onnan végignézték a padlást. Rendszerint „tisztá volt” (nem volt rajta gabona, vagy takarmány), csak lim-lom volt rajta. Utána a góréba és a többi mellékhelyiségekbe kukkantottak be. Amit találtak és felbecsültek, — tehát a feltárt készletet — az esküdt bediktálta az írnoknak: pl. a góréban 20 q csöveskukorica stb. Csak azt írták fel, amit láttak. Ha bejelentés érkezett a Begyűjtési Hivatalba, ott jobban megnézték, de ott sem dúrtak fel semmit

sem. Ha mégis szándékosan elrejtett élelmiszerre, takarmányra bukkantak, akkor annak „farka alja is volt”, (az már bajjal járt). A jegyzőkönyvbe külön is megjegyezték, hogy a feltárók elől el volt dugva. Ezekkel a paraszttal a Begyűjtési Hivatal külön foglalkozott, behívták őket.

Az elrejtett dolgok előszedésére nemigen került sor a rekvirálás és a veszély idején. Elől mindig hagytak egy kevéske lisztet, zsiradékot és a fejadagnak megfelelő mennyiségű búzát. Ahol nagyon keveset találtak, az gyanús volt, ott kerestek. Csak a búzánál és a lisztnél fordult elő, hogy fel kellett bontani a rejtkehelyet. A búza volt a leghosszabb ideig a földben. Egy évig is kibírta ott. A liszthez hamarabb hozzányúltak, de csak annyit szedtek elő, amennyire feltétlenül szükség volt, s utána gondosan eltüntették a nyomokat. A ruhanemű is hosszabb ideig rejtve maradhatott, mert csak olyat rejtettek el, amely nélkülözhető volt. Különben is célszerű volt foltos, rossz ruhában, csizmában járni. Amikor a rekvirálás lezajlott, vagy a veszély elmúlt, részben, vagy egészben előszedték az elrejtett dolgokat. Nem azonnal, mert megtörtént, hogy egy másik rekviráló, vagy fosztogató csapat bukkant fel, hanem csak pár hét múlva, amikor már tiszta volt a levegő, és a rejtkehely febontására rákerült a sor.¹

JEGYZET

1. Adatközlők: Csizmadia Imre 76 éves Orosháza, Munkácsy M. u. 4., Györgyi Lajos 70 éves Budakalász, Martinovics u. 11., Juhász Nagy Vilmos 73 éves Orosháza, Teréz u. 6., Kiss István 63 éves Orosháza, Vécsei u. 14., Koczka Pál 79 éves Orosháza, Tél u. 14., Násztor György 76 éves Orosháza, Zrínyi u. 31., Pál Flórián 79 éves Orosháza, Damjanich u. 12., Sárközi Ferenc 82 éves Orosháza, Csabai u. 34., Sin Lajos 93 éves Orosháza, Móricz Zsigmond u. 59., Szepesti Kálmán 77 éves Orosháza, Zsinór u. 4., *erdős* Tóth Sándor 76 éves Orosháza, Külső-Monor 29. és Újj Istvánné 79 éves Orosháza, Thék Endre u. 7/a sz. alatti lakosok. Az adatközlőknek hálás köszönetet mondok

Die Kunst des Versteckens bei den Orosházaer Bauern

GYULA NAGY

Das Schicksal lehrte die Bauern, daß sie Not zu leiden haben, wenn sie in Kriegzeiten nicht Nahrung verstecken. In Notzeiten hielten sie das Verstecken ihrer eigenen Ernteerträge für berechtigte Selbstverteidigung. Diese Altersgruppe wurde durch den 1. Weltkrieg die Versteckenskunst gelehrt. Die Armee brauchte massenhaft Lebensmittel, und da die abgelieferte Menge an Getreide, Futter und Tierem nicht ausreichend war, wurde von der Amtlichkeit requiriert. Während der rumänischen Besetzung von 1919 waren die Bauern wiederum zum Verstecken gezwungen. Im Zweiten Weltkrieg zwang der Durchzug der Front die Bauern erneut dazu ihre Lebensmittel zu verstecken. Auch in den 1950-er Jahren wurde versteckt. Am schlimmsten war das Jahr 1952. Im Frühjahr wurde ein bedeutender Teil des Ernteertrags durch Binnenhochwasser und Frost vernichtet, dazu war die Ablieferungspflicht zu dieser Zeit am strengsten, und so wurden alle Dachböden ausgeräumt.

Am wichtigsten war das Verstecken der Lebensmittel. Das Verstecken des Weizens geschah auf sehr abwechslungsreiche Weise. Der sicherste Platz war in der Erde, obwohl der Weizen auch über der Erde meisterhaft versteckt wurde. Oftmals war das einfachste Versteck am wirkungsvollsten. Ideen gab es ohne Ende, Ziel war es, daß die Suchenden nichts fanden. Nach Verstecken von Weizen und Mehl folgte der Wichtigkeit nach Speck und Schmalz.

Für die Tierhaltung ist der Mais sehr wichtig, daher wurde dieser nach dem Weizen am meisten versteckt und behütet. Für das Verstecken von Mais gibt es nicht gleichermaßen viele Varianten wie für das Weizenverstecken. Unter den Tieren fürchtete man am ehesten um die Pferde, so wurde in der Not zuerst das Pferd versteckt. Besonderes Gewicht wurde auf das Verstecken der Hengste gelegt.

Kleidung wurde nicht requiriert, so wurde diese erst bei Herannahen der Front im Zweiten Weltkrieg versteckt. Das Verstecken von Kleidung war recht schwierig, Gesichtspunkte dafür waren: sie sollte nicht gefunden werden, sie sollte nicht verschimmeln, und auch die Mäuse sollten sie nicht entdecken. Der wenige Schmuck wurde größtenteils zusammen mit den Kleidungsstücken versteckt. Stiefel, Schafspelze und Zaumzeug wurden gleichfalls versteckt, jedoch wurde auf diese weniger Sorge verwandt. In dieser Studie sind ins ehr demonstrativer Weise die über und über einfallsreichen Versteckungsmethoden dargestellt.

Die versteckten Dinge wurden selten gefunden. Die versteckten Sachen wurden erst nach Abklingen der Gefahr hervorgeholt.